

Tradičné ovčiarstvo na Slovensku

Ján
Podolák

Veda

c) Ohrady a prístrešia pre ovce

Na tradičných ovčích salašoch sa okrem kolíb pre ovčiarov budovali aj ohrady a rozličné prístrešky pre ovce. V spôsoboch budovania týchto objektov — ale aj v tradičných spôsoboch ich využívania na letné ustajnenie oviec na pastvinách — možno pozorovať viaceré vývojové stupne, od zatvárania oviec do nekrytých ohrád až po ustajňovanie stád v moderných ovčiarniach na salašoch JRD. Stredobodom etnografického výskumu zostáva otázka, ktoré črty pôvodného karpatského salašníctva sa na charaktere týchto stavieb zachovali a ako sa prejavil neskorší vplyv slovenského prostredia.

Za vývojove najstarší spôsob možno u nás pokladať zatváranie oviec na salašoch do ohrád, zhotovených v lesnom prostredí z vyrúbaných stromov pokladených pozdĺžne na seba. Na tento cieľ sa používali najviac smreky a kosodrevina, v nižších pásmach aj iné vhodné dreviny. Takto pokladené stromy sa z vnútornej strany obrúbali a voľné miesta v ohrade sa poupchávali vetvami. Väčšie vetvy sa pokládli navrch tak, aby prečnievali dnu do ohradeného priestoru, čím poskytovali

stádu aspoň čiastočnú ochranu pred vetrom a dažďom. V pásmach kosodreviny sa na zvolenom mieste vyrúbali porast a z vetiev sa spravila ohrada poskytujúca ochranu jednak v zlom počasí, jednak pred dravou zverou. Väčšina takýchto *zatatých košiarov* pozostávala iba z jednej ohrady; len v oblasti Malej Fatry sa takéto košiare tradujú z trojnásobných ohrád, ochraňujúcich uzavreté stádo pred medveďmi. V oblasti Strážovskej vrchoviny a Martinských hôľ sa zataté košiare používali najmä pre jalovinu a voly (Dolná Poruba, Fačkov, Turie, Bystrička, Trebostovo); na Orave slúžili iba na zatváranie oviec v zlom počasí (Zázrivá, Veličná, Podbiel, Zuberec, Huty). Vo Valaskej Dubovej zatvárali na noc do takto zhotovených ohrád predovšetkým nedojné ovce (*darebáky*); aj v hornom Liptove slúžili tieto košiare na nočné zatváranie jaloviek, jariek a baranov (Pribylina, Východná). Niekde sa takéto provizórne zhotovené ohrady používali v prípadoch, ak pastier nechal stádo na holi bez dozoru (Liptovský Ján, Nižná Boca). Na strednom Slovensku sa používanie zatatých košiarov tra-

duje prevažne v súvislosti s dočasným ukrytím ukradnutých oviec (Hrochoť, Detviarska Huta, Zvolenská Slatina, Klenovec); podľa toho dostal takýto košiar i názov *zlodejský košiar* (Zolná) a ovce v ňom ukryté *zatatie ovce* (Dolná Lehota), *zarúbané ovce* (Gočovo) a pod.

Z uvedených príkladov vyplýva, že zaťaté košiare sa v minulosti používali na viaceré regionálne diferencované ciele. V poslednom období svojho výskytu slúžili na nočné zatváranie nedojných oviec; v takýchto prípadoch boli okrúhleho tvaru, mali masívnejšie zhotovené ohrady a v strede košiara bola vždy umiestnená koliba. Podobne aj v zaťatých košiaroch používaných pre jalovinu a voly bývala pastierska koliba umiestnená buď v ohrade, alebo v jej tesnej blízkosti; takéto umiestnenie koliby na jaloviarskych pasienkoch môžeme pokladať za vplyv karpatského salašníctva. Pôvodne sa však zaťaté košiare používali najmä ako ohrady pre dojnú ovce, ktoré sa do nich zatvárali počas dojenia. Ak sa takéto košiare budovali len ako núdzové prístrešia, zvyčajne sa pri nich nestavali koliby. Zaťaté košiare sa v uvedených funkciách používali až do druhej polovice 20. stor. Na mnohých miestach sa trajú už iba v spomienkach ľudu, a to najviac pod názvami *zaťatí košiar* (okolie Žiliny, Turiec, Orava, dolný Liptov, Pohronie), *zarubaní košiar* (Spiš, Gemer), *zaruba* (Jakubany, Spišská Belá), zriedkavejšie *zářin* (Kalameny, Lúčky), *priasmoví košiar*, *priasmo*, *zaťaté priasmom* (Liptovský Ján, Pribylina, Východná) alebo v prípadoch špecifického použitia tejto ohrady aj *zlodejský košiar* (Zolná).

Zaťaté košiare sa budovali iba na vysokohorských pasienkoch v lesnom prostredí; konštrukcia týchto ohrád sa často prispôsobovala drsnejšiemu podnebiu zhotovením jednoduchého prístrešia. Najstaršou formou prístreška boli narúbané vetvy stromov pokladené na ohradu a prečnievajúce dnu do ohradeného priestoru. Prírodné prístrešia poskytovali aj stromy ponechávané na tento cieľ v strede ohrady. Dokonalejšie prístrešie tvorila strieška z okrúhlych alebo štiepaných drúčkov, pokladených vonkajšími koncami na vrch plota a vnútornými koncami na vodorovné dreva položené na sochách. Na takto zhotovenú striešku sa nakládla čečina alebo stromová kôra. Podobné jednoduché prístrešia sa zhotovovali aj v košiaroch, ktoré sa používali na zimovanie oviec (*mraznice*); ich strecha sa však spevňovala, aby vydržala nápor snehu. Na zaťatých košiaroch pre nedojnú ovce býval jeden

otvor, ktorý sa uzatváral vodorovne zasunutými drúčkami (vo Východnej *závorky*). Ak sa takýto košiar používal vo funkcii *honelnice*, mal dva otvory, pričom jeden sa upravil vo forme *strungy*. V oblastiach horského salašníctva na Slovensku možno zaťaté košiare s funkciou honelnice považovať za vývojovo najstaršiu formu košiarov. Rovnaké formy zaťatých košiarov zhotovených zo stromov a kríkov sa vyskytovali až do druhej polovice 20. stor. aj v rumunských Karpatoch a na Balkánskom polostrove; v poslednom období sa však aj tam používali iba na individuálnych salašoch s malým počtom oviec.

Vo viacerých strediskách salašného chovu oviec na Slovensku dožíva tradícia, že na vysokohorských pasienkoch sa stáda dojných oviec nezatvárajú cez noc do ohrady, ale sa ponechávajú na neohradenom priestore v blízkosti bačovskej koliby (Vysoké Tatry, Západné Tatry, Malá Fatra, Veľká Fatra, Nízke Tatry). Bačovia odôvodňujú túto praktiku dlhoročnými skúsenosťami. Predovšetkým ak je veľké stádo oviec zatvorené v košiaroch, medvede narobia väčšie škody, ako keď sú ovce na voľnom priestore. Tento dôvod platí najmä odvtedy, ako sa bačovské koliby prestali budovať v bezprostrednej blízkosti ohrady. Ďalším dôvodom je úsilie o zvýšenú hygienu salašiska; ak sa ovce zatvárali do neprenosných košiarov na dlhšie obdobie, nahromadila sa tam vrstva hnoja a blata, čím sa znečisťovalo prostredie salaša a vyskytovali sa infekčné ochorenia oviec. Preto sa ukázalo výhodnejším zatvárať dojnú ovce do ohrady iba v čase dojenia. Pred dojením a v čase nočného oddychu zostáva stádo zvyčajne na voľnom pasienku (podľa možnosti pod stromami) alebo na kraji lesa. Takéto neohradené miesto na spávanie oviec je známe najviac pod označením *meridza* (ovce tam *meridzajú* — prežívajú). Naproti tomu nedojné ovce bývali aj na vysokohorských pasienkoch vždy zatvorené v košiaroch, pri ktorom (alebo dávnejšie uprostred ktorého) stála pastierska strežiareň. V období používania zaťatých košiarov nemohlo sa stádo nedojných oviec ponechávať cez celé leto na jednom mieste, lebo sa tam nahromadilo množstvo škodlivých výkalov; preto hneď na začiatku sezóny zhotovili sa dva-tri košiare vedľa seba, čím sa umožnilo častejšie premiestňovanie stáda.

V porovnaní so zaťatými košiaroch v horských oblastiach vyššiu vývojovú formu predstavujú ohrady z tenších ihličnatých stromov, ktoré už nie sú pokladené voľne na seba, ale sú vodorovne pripevnené

medzi dvoma stĺpmi v troch vrstvách nad sebou; jednotlivé páry zvislých stĺpov sú spojené húžvami. Takáto konštrukcia ohrady sa používala na horských salašoch pri budovaní neprenosných honelníc, ale aj košiarov, na nočné ustajnenie, a to tak pre stádo dojnych oviec, ako aj pre ostatné ovce na salaši. Tento typ neprenosných košiarov mal prevažne okrúhlu formu. Bačovská koliba stála v bezprostrednej blízkosti košiara. Ak sa košiar nachádzal ďalej od koliby, stála pri ňom strežiareň pre valachov. Neprenosné košiare na nočné ustajnenie oviec mali od veternej strany zhotovenú šikmú striešku zo silnejších drúčkov (*opierance*). Takéto kruhové košiare so šikmou stenou sa zachovali až do šesťdesiatych rokov 20. stor. v oblasti Malej Fatry (Zázrivá, Párnica, Terchová, Belá) a v oblasti Roháčov (Huty, Veľké Borové).

Na niektorých vysokohorských salašoch nad pásmom lesov boli neprenosné ohrady pre ovce zhotovené z kamenných múrov (Vysoké Tatry, Západné Tatry). Na salaši v Žiarskej doline (Žiar) boli dva kamenné košiare: jeden sa používal počas dojenia oviec, druhý na nočné ustajnenie. Kamenná honelnica mala múr iba z troch strán, a to z hornej strany s tromi úzkymi otvormi vlastnej strungy a z dvoch bočných strán; z dolnej strany nebola honelnica ohradená. Múr bol v strunge asi 1 m vysoký, výška bočných stien sa zmenšovala smerom dozadu. Pôdorys mal tvar obdĺžnika. Neďaleko honelnice sa nachádzal kamenný košiar na nočné zatváranie nedojných oviec; táto ohrada však nemala tvar pravidelných múrov, ale skôr kamenných násypov so zatrávneným priestorom uprostred. Podobné kamenné ohrady sa zachovali aj na ovčích salašoch v Kamenistej doline (Východná) a na Holici (Huty). Na iných miestach Vysokých a Západných Tatier potvrdzujú existenciu kamenných košiarov informácie starších bačov, no tieto objekty sa už nezachovali. Kamenné ohrady pre ovce boli známe aj na poľskej strane Vysokých Tatier. Rovnaký typ kamenných ohrád (a najmä kamennej strungy) sa zachoval na vysokohorských salašoch nomádskych pastierov na Balkáne.

Nocovanie oviec na neohradenom priestore bolo možné iba na vysokohorských salašoch, kde stádo nemohlo spôsobiť škodu na poľnej úrode. Na údolných pasienkoch v blízkosti lúk a oráčin sa všetky stáda oviec zatvárali na noc vždy do košiarov. Postupne sa tento systém preniesol aj na horské pasienky, kde stáda oviec robili škody na mladom lesnom poraste.

Okrem toho aj potreby racionálnejšieho obrábania pôdy a skvalitňovania pasienkov si postupne vynútili zatváranie ovčích stád do nočných ohrád. Zatiaľ čo dávnejšie neprenosné košiare na vysokohorských pasienkoch sa zväčša budovali z dreva vyrúbaného na mieste ohrady, neskoršie prenosné košiare sa stavali z privezeného materiálu. Konštrukcia prenosných košiarov závisela od rozličných faktorov, najmä však od dĺžky pobytu stáda na pastevnej ploche, od spôsobov využívania ohrady na ciele poľnohospodárstva, od polohy vypásanej plochy, od dostatku vhodného materiálu na zhotovenie košiara a od rozličných iných okolností, ktoré často pôsobili na utváranie špecifických a iba na malom priestore sa vyskytujúcich foriem.

Konštrukcia košiarnych ohrád sa prispôbovala potrebám pravidelného prekladania košiara predovšetkým používaním ľahko prenosných častí, ktoré sa mohli počas košarovania buď ručne prekladať, alebo prevážať na vzdialenejšie košarované pozemky. V podhorských oblastiach a v horských kotlinách, kde bol chov oviec úzko zviazaný s poľnohospodárstvom, skladala sa košiarna ohrada tradične z častí nazývaných *lesy*. Konštrukcia lesy pozostávala zo *žrdky* (dlhej 3—4 m), do ktorej boli v prevítaných otvoroch zapustené paličky, zvané najčastejšie *šteblíky*, *ščeble* (dlhé 100—130 cm). Dve koncové palice boli silnejšie, pretože nimi sa upevňovala lesa o oporné koly pomocou húžvy. Šteblíky boli opletené najčastejšie lieskovými, vrbovými, svíbovými alebo bukovými prútmi. Husto pletené lesy poskytovali stádu ochranu najmä pred vetrom; na niektorých miestach bolo zvykom postaviť stenu košiara od veternej strany z dvoch vrstiev lies. V podhorských a nížinných oblastiach možno košiare zhotovené z plotov a z lies pokladať za najstaršiu formu ohrád pre ovčie stáda. Lesové košiare pre ovce boli rozšírené na väčšine slovenského územia (Považie, Kysuce, Turiec, Orava, Liptov, Spiš, Šariš, Gemer, Pohronie). Potvrdzuje to nielen používanie takýchto košiarov na mnohých miestach až do polovice 20. stor.,⁴⁶ ale aj názvy košiarnych častí (*lesa*, *leska*, *lesica*) prenesené často na vývojove neskoršie formy košiarnej konštrukcie; košiarné časti zhotovené z drúčkov, lát alebo z dosák sa naďalej označujú názvom *lesa* v Šariši (*lisa* — Hrabské, Snakov), na Spiši (*lesa* — Kravany), v Gemeri (Dobšiná — *lesa*, Uhorná — *lisa*), v Liptove (Liptovský Ján, Východná, Bobrovček, Liptovská Teplička — *lesa*, *lesica*), na Pohroní (Prochov — *leska*) a inde. Na daktorých miestach sa

tradičný názov *lesa* preniesol aj na najnovšiu kovovú konštrukciu košiara (napr. na salašoch JRD na dolnej Orave).

V horských oblastiach — najmä ak boli salaše umiestnené na pasienkoch, ktoré sa nekošarovali — bolo rozšírené používanie košiarnych častí zhotovených z drúčkov, zo štiepaných žrdok a neskoršie z pilených lát a dosák. Pôvodné prúty na vypletaných lesách sa nahradili štiepanými *páranicami* z mäkkého dreva, prepletanými zvisle pomedzi vodorovnými drúkami. Takto zhotovené košiarne časti sa používali predovšetkým na Pohroní (Strelníky, Dolná Mičiná, Badín, Sliač, Rybáre), v Honte (Senohrad, Dačov Lom), v Novohrade (Ábelová, Madačka, Polichno) a inde. Košiarne časti z drúčkov a dosák mali na Slovensku rozmanité formy a názvy, poukazujúce na neskorší vznik tohto javu. Takto zhotovené časti košiarnej ohrady majú okrem názvu *lesa* najčastejšie pomenovanie *staviaňec*, *stavanec* (okolie Zvolena, Pohronie, Hont, Novohrad), *drabina* (Horehronie), *bráňica*, *bránka* (okolie Žiliny, dolný Liptov), *prasma*, *priasmo* (Orava, Liptov, Spiš, Šariš), *treslo* (Liptov, okolie Zvolena), *dranga* (Spiš, Gemer) a pod.; niektoré z týchto názvov (s hláskoslovnými obmenami) majú iba užšie vymedzený územný výskyt, iné sú známe aj mimo slovenského územia Karpát.⁴⁷

Jednotlivé časti košiarnej ohrady sa spájali pomocou húžvy (*húžva* — Demänová, Sliač, *húžev* — Kobeliarovo, *húževka* — Dolná Súča). Názov *húžev*, *húžva* sa preniesol aj na neskoršie používané drôtené viazanie košiarnych častí. Postavené časti košiara sa upevňovali do zeme dvojakým spôsobom. Niektoré mali (ako súčasť konštrukcie) na koncoch predĺžené zvislé koly, ktoré sa zatĺkali do zeme. Na iných miestach sa používali na tento cieľ osobitné koly, zatĺčené do zeme medzi koncami dvoch vedľa seba postavených košiarnych častí. Na vyhlbenie dier do zeme slúžila železná tyč (*šťangla* — Horná Súča, *šťanga* — Sliač, *riešťanga* — Priečhod a pod.). Vchod do košiarnych ohrád bol upravený dvojakým spôsobom. Na neprenosných ohradách pozostával z troch-štyroch vodorovne nad sebou položených driev, ktoré sa pri uzatváraní vchodu zasúvali. Na prenosných košiaroch sa ovce vpúšťali a vypúšťali cez otvor uvoľnený vybratím jednej košiarnej časti.

Počet košiarnych ohrád na salaši, tvar ich pôdorysu a ich vnútorné členenie záviseli od počtu oviec na salaši, od počtu stád, od polohy salaša, od charakteru

pastevnej plochy a od miestnej tradície. Ak bol salaš na holiach a všetky dojnú i nedojnú ovce tvorili jedno spoločné stádo (najmä na malých salašoch), používal sa iba jeden košiar, t. j. *honelnica*, do ktorej sa stádo zatváralo iba počas dojenia. Cez noc bolo stádo na voľnom priestore pred honelnicou (*na meridzi*) a v prípade zlého počasia sa zatvorilo buď do honelnice, alebo do rezervnej ohrady na kraji lesa provízorne zhotovenej z haluzia. Pôdorys honelnice — bez ohľadu na konštrukciu jej ohrady — bol pôvodne oválny, postupne štvorcový alebo obdĺžnikový. Ak boli na hôľnom salaši dve stáda, t. j. stádo dojných a stádo nedojných oviec, budovali sa spravidla dve ohrady. Okrem honelnice — používanej iba pre stádo dojných oviec počas dojenia — postavil sa košiar pre nedojnú ovce, používaný na ich ustajnenie cez noc. Košiar pre nedojnú ovce býval na vysokohorských salašoch zvyčajne ďalej od bačovskej koliby toho istého salaša (dakedy aj na inom pasienku). Honelnica mala pôvodne oválny tvar a v jej tesnej blízkosti (alebo priamo v nej) stála koliba pre pastierov.

Na košarovaných poliach a na údolných pasienkoch v blízkosti lúk a polí bolo potrebné zatvárať všetky ovce do košiara, a to nielen počas dojenia, ale i cez noc. Počet samostatne ohradených priestorov v košiarí závisel od počtu stád. Ak boli všetky dojnú i nedojnú ovce v spoločnom stáde, košiar sa pôdorysne členil na dva priestory: na *honelnicu* — do ktorej sa stádo vohňalo pred dojením — a na vedľajšiu ohradu, do ktorej stádo prešlo po dojení a kde zostávalo i cez noc. Ak boli na salaši dve stáda, t. j. stádo dojných a stádo nedojných oviec, pristavila sa ešte jedna ohrada so samostatným vchodom. Tento tretí priestor košiara sa používal iba na nočné ustajnenie nedojných oviec. Často sa však stávalo, že kým stádo dojných oviec malo svoj dvojpriestorový košiar na košarovanej pôde, stádo nedojných oviec vypásalo horské pasienky, kde sa ustajňovalo v osobitnom košiarí.

Z povedaného vyplýva, že na každom ovčom salaši bol potrebný najmenej jeden košiar, t. j. priestor na zatváranie oviec počas dojenia. Tento košiar sa nazýva *honelnica* (*honeľnica*, *holeľnica*, *holenica* — Liptov, Turiec, Pohronie), ale i *nahaňalka*, *nahaňarka* (Spiš), zriedkavejšie *strunga* (Teplička, Brutovce, Badín pri Banskej Bystrici). V záujme terminologického zjednotenia budeme túto ohradu pre ovce nazývať *honelnica*. Táto ohrada mala dva otvory. Jedným otvorom sa vňávalo ovčie stádo dnu bezprostredne pred dojením;

druhým otvorom prechádzali ovce von z honelnice počas dojenia. Počas dojenia sedeli dojčiarci z vonkajšej strany otvoru. V neprenosných košiariach — či už v zatvorených košiariach, kamenných ohradách alebo v košiariach drevených — bol otvor na dojenie oviec upravený trvale na jednom mieste ohrady. V prenosných skladacích ohradách bol tento otvor zhotovený len v jednej košiarnej časti, ktorá sa podľa potreby mohla umiestniť na ktorejkoľvek strane ohrady. Ak sa honelnica nachádzala na svahu, otvory na prechádzanie oviec pri dojení boli vždy na hornej strane ohrady, zatiaľ čo vchod do honelnice bol zdola; takýmto riešením sa umožnilo odtekanie nahromadených výkalov a blata vždy smerom dole od miesta dojenia. Otvor na prechádzanie oviec pri dojení musel byť aspoň jeden, no podľa potreby ich mohlo byť veľa seba aj niekoľko (najviac 4—6); no vždy museli byť na jednej strane honelnice, ba v prenosnej honelnici iba na jednom košiarom dieľci. Na Slovensku sa tieto otvory na košiarnej ohrade nazývajú *strunga* (*strunka*, *stronga*); v maďarských strediskách salašníctva je v tomto význame známe slovo *estrenga* (Brzotín, Veľký Blh). Slovo *strunga* sa však prenieslo aj na celé miesto, kde sa doja ovce („*ovce sa doja na strunge*“ — Priečod, Očová, Terchová). V prenosných skladacích košiariach boli tieto otvory zhotovené na osobitnom košiarom dieľci; táto košiarňa časť má na viacerých miestach pomenovanie *strungar* („*strungar s oknami je postavený na strunge*“ — Orava, dolný Liptov), niekde sa však nazýva *strunga*. Slovo *strunga* má teda na Slovensku viaceré významy. Najčastejšie znamená miesto, kde sa doja ovce, t. j. priestor vedľa otvorov, ktorými prechádzajú ovce pri dojení. Po druhé, toto slovo znamená osobitne upravený košiarň dielec s otvormi, kadiaľ prechádzajú ovce pri dojení (my však používame na označenie tejto košiarnej časti slovo *strungar*). Po tretie, slovo *strunga* sa používa na označenie celej košiarnej ohrady na dojenie oviec (my používame v tomto význame slovo *honelnica*). Za feudalizmu sa pod týmto slovom rozumel celý salaš s dojnými ovcami; keďže *strunga* predstavuje na salaši ústredné miesto, kde sa doja ovce, čo je hlavným úkonom v salašnom mliečnom hospodárstve, počtom strúng sa vyjadroval počet ovčích salašov. Slovo *strunga* má východorománsky pôvod.⁴⁸ Na Slovensku sa rozšírilo v období kolonizácie pastierov na valaskom práve, postupne sa však udomácnilo a stalo sa slovom spisovného jazyka. Slovo *strunga* a jeho hlásko-

slovné varianty je rozšírené vo všetkých oblastiach karpatského salašníctva, ako aj v daktorých regiónoch Balkánskeho polostrova. Toto slovo znamená aj mimo slovenského územia miesto na salaši, kde sa doja ovce, ďalej časť ohrady s otvormi, ktorými vychádzajú ovce pri dojení, ako aj celú ohradu (honelnicu), do ktorej sa ovce zatvárajú počas dojenia; na rozdiel od Slovenska v niektorých krajinách juhovýchodnej Európy označuje toto slovo aj ohradu pre kravy (napr. v ukrajinských Karpatoch), ba i organizačnú formu pastierstva (napr. u Maďarov *isztronga* znamená aj združenie chovateľov dobytky za účelom spoločného mliečného hospodárenia).⁴⁹ Z povedaného vyplýva, že slovo *strunga* a javy ním označené patria k základným špecifickým prejavom pastierskej kultúry v oblasti karpatsko-balkánskeho areálu.

Keďže *strunga* predstavuje ústredné miesto salašného mliečného hospodárenia, venovala sa jej konštrukčnej úprave náležitá pozornosť. Priestor okolo *strungy* sa pravidelne čistil, ba na viacerých miestach sa zem vyložila drevenými drúčkami, aby sa pod nohami oviec neutváralo blato (vo Východnej *strungu* *viplankovali*). Okrem toho bolo zvykom vybudovať nad celým priestorom *strungy* striešku; na neprenosných honelniciach bola táto strieška stabilná, na prenosných sa dávala iba v čase daždivého počasia. Na hospodársky význam *strungy* poukazuje aj množstvo zvykoslovných úkonov, viažúcich sa k tomuto miestu košiara, ktorých cieľom bolo zabezpečiť prosperitu mliečného hospodárstva na ovčom salaši.

Kým honelnica slúžila na zatváranie oviec počas dojenia, ďalšia ohrada slúžila na nížinných salašoch na nočné ustajnenie oviec. Táto ohrada sa najčastejšie nazývala *košiar*, *košar*⁵⁰ alebo na rozlíšenie od iných košiarň ohrad termínom *košiar pre dojnú ovce*, *dojčarka*, *dojarka* a pod. Na košarovaných pozemkoch býval košiar vždy spojený s honelnicou, od ktorej bol prehradený *strungou*. Cez *strungu* prechádzali ovce z honelnice do košiara iba počas dojenia; po dojení sa *strunga* zatvorila. Na košarovaných pozemkoch mali všetky košiarne ohrady tvar štvorca alebo obdĺžnika. Ponechávanie rovných strán košiarnej ohrady bolo potrebné pri prekladaní košiara v záujme pohnojenia celej plochy. Otvory na košiariach sa pri košarovaní ponechávali zásadne na tej strane, ktorá bola orientovaná na košarovaný pozemok; keby bol otvor obrátený smerom k brázde, stádo by prenášalo trus na susedné pole.

Na salašoch bývali okrem honelnice, košiara pre dojnú ovce a košiara pre nedojnú ovce i ďalšie menšie ohrady, do ktorých sa zatvárali kravy, telce, choré ovce alebo ovce po okotení (ak sa okotili na salaši). Ohrady pre hovädzí dobytok boli však iba na pasienkoch; keď sa ovčí salaš preniesol na orné pozemky, v košiari zostali len ovce (prípadne kozy), zatiaľ čo hovädzí dobytok a kone sa zahnali do dediny. Pre choré ovce a pre okotené ovce s jahňatami sa zhotovila na salaši provizórna ohrada, známa pod označením *cárok, cárek*. Takáto ohrada stála v blízkosti koliby a ostatných stabilných objektov. Niekde bol na tento cieľ vyhradený kút v košiari.

V horských oblastiach Slovenska nebolo v minulosti zvykom budovať na letných salašoch kryté ustajňovacie priestory pre ovce plemena valaška. Toto otužilé plemeno oviec zostávalo cez celú pastevnú sezónu na nezastrešenom priestore. Na niektorých salašoch predstavovali pôvodne jedinou formu jednoduchého prístrešia šikmo dnu do ohrady naklonené steny košiara. V podhorských oblastiach s chovom menej odolných plemien oviec sa však traduje budovanie zastrešených ustajňovacích priestorov, známych najviac pod označením *šopa, pajta*, zriedkavejšie *ovčiarenň*. Salašný spolok z Pavlovej Vsi mal takúto pajtu pre ovce vybudovanú na svojom pasienku v katastri obce Bobrovček.⁵¹ Pajta mala obdĺžnikový pôdorys s roz-

mermi 12 × 6 m. Steny boli zhotovené z masívneho zrubu. V pajte bol strungar na dojenie. Podobné *šopy* pre ovce sa nachádzali aj na okolí Kežmarku, a to nielen na podhorských pasienkoch, ale i na tatranských holiach (napr. v Međodoloch-Koperšachtách na pasienku Spišskej Belej). Na Považí a na okolí Žiliny sa tradujú *pajty* pre ovce, vybudované na letných pasienkoch. Namiesto zrubových stien boli iba ploty alebo lesy. Krokrová strecha spočívala na pozdĺžnych brvnách ležiacich na rohových a bočných stĺpoch (vysokých asi 80—120 cm). Aj v týchto šopách boli strungy, používané však iba v chladnom a daždivom počasí (Dolná Súča, Omšenie, Zbyňov). Rozličné formy šôp sa vyskytovali aj na Orave (*pajty* — Zázrivá, Huty, Mutné), na okolí Zvolena (Očová), v Honte (Senohrad) a inde. V systéme individuálneho salašníctva sa letné šopy pre ovce používali aj na zimné ustajnenie. Budovanie letných šôp pre ovce malo svoj pôvod v nížinnom chove oviec, kde prevládali menej odolné plemená zamerané na produkciu vlny.⁵² Do oblastí chovu valašiek prenikli až neskôršie. Na okolí Kežmarku možno tento jav pokladať za zložku chovateľskej kultúry niekdajšieho nemeckého obyvateľstva. Tento spôsob letného ustajnenia oviec v bezprostrednej blízkosti pastevných plôch sa ešte aj dnes praktizuje aj na mnohých salašoch JRD a ŠM.